

Vadim Kožinov

VELIKA RUSKA VOJNA

Zakaj je ruski narod nepremagljiv

Vadim Kožinov

VELIKA RUSKA VOJNA

Zakaj je ruski narod nepremagljiv

UMco

UMco, Ljubljana, 2012

Vadim Kožinov
VELIKA RUSKA VOJNA
Zakaj je ruski narod nepremagljiv

© za besedilo: Vadim Kožinov
© za Slovenijo in prevod: Društvo slovensko-ruskega prijateljstva
France Prešeren, 2012

Izdajatelj in založnik
UMco d. d. / Zbirka Ruska misel
Za založbo: Samo Rugelj

Prevod: Vesna Kovjanić
za Društvo slovensko-ruskega prijateljstva France Prešeren
Urednik knjige: Just Rugelj
Glavni urednik: Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Lektura: Mira Turk Škraba
Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič
Postavoitev: Aleš Cimprič
Tisk: NTD d. o. o.
Naklada: Prvi natis, 300 izvodov, sprotni tisk
Ljubljana, 2012

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(47)"1941/1945"

KOŽINOV, Vadim Valerianovič

Velika ruska vojna : zakaj je ruski narod nepremagljiv
/ Vadim Kožinov ; [prevod Vesna Kovjanić]. - 1. natis. -
Ljubljana : UMco, 2012. - (Zbirka Ruska misel)

ISBN 978-961-6803-39-7 (trda vezava)

ISBN 978-961-6803-40-3 (broš.)

26137472

VSEBINA

SPOMINI NA VADIMA VALERIANOVIČA KOŽINOVA	9
ODKRITJE VELIKE VOJNE	15
PRAVI SMISEL IN POMEN	
SVETOVNE VOJNE 1939–1945	21
NEPRIČAKOVANOST IN NEPRIPRAVLJENOST	111
IZIDI VOJNE	173
MEDVOJNA POEZIJA (namesto sklepa)	199
VOJNA IN JUDJE – priloga	214
MISLI O VOJNI	221
PREČISTA PODOBA ZMAGE	222
MIT O LETU 1941	240
IZ ŽIVLJENJA IN DELOVANJA	
VELIKEGA VOJSKOVODJE	246
O POGUMU, PODVIGIH, SLAVI	250
NEMŠKI FÜHRER IN CESAR JUDEJSKI	262
RAZUMEVANJE TRAGEDIJE IN RAZRUŠENA VEST	276
TISOČLETJE RUSKIH VOJN	281
RUSKA KULTURA SE JE ZAČELA V ČETI	282
VOJNA RUSIJE S HAZARI IN	
NJENA UPODOBITEV V BESEDI	292
I. Kdo so Hazari?	294

II. Rusija in Hazarski kaganat	301
III. Ruske biline (ljudske junaške pesmi) – pesniško orisovanje boja proti Hazarskemu kaganatu	309
IV. Pesnitev Ilja in Žid	312
V. Pesem o Volhu Vseslavoviču	315
VI. Duhovni verz Jegor Hrabri	318
VII. Pridiga o zakonu in milosti metropolita Hilariona	322
VIII. O odlomkih iz razprave L. N. Gumiljova Stara Rusija in Velika stepa	326
UTELEŠENJE »JUNAŠKEGA OBDOBJA« ZGODOVINE RUSIJE V RUSKEM SLOVSTVU	328
»MONGOLSKO OBDOBJE« V ZGODOVINI RUSIJE IN RESNIČNI SMISEL IN POMEN BITKE NA KULIKOVEM POLJU	433
DODATEK	521
VADIM KOŽINOV O RUSKI ZAVESTI: V KAKŠNI DRŽAVI ŽIVIMO?	522

Vadim Kožinov

SPOMINI NA VADIMA VALERIANOVIČA KOŽINOVA

OB OSEMDESETI OBLETNICI ROJSTVA

Prvič sem na Vadima Kožinova postala pozorna v osemde-setih letih preteklega stoletja, ko sem delala v sekretariatu OZN v New Yorku. Del naše ruske skupnosti je bral revijo *Naš sovremennik*, ki je bila med nami zelo priljubljena (delali smo kopije revije in si jih posojali med seboj). V eni od šte-vilk se je tako pojavil obsežen članek Vadima Kožinova Pra-rica in resnica, ki je vseboval bleščečo analizo bistva nazo-rov, ki jih podaja knjiga Anatolija Ribakova *Otroci Arbata*. Še vedno pomnim, kako se me je članek dotaknil. Naenkrat sem uvidela, da obstajajo ljudje, ki mislijo enako kot jaz. Razlika je bila le v tem, da sem se sama bala izražati svoje mnenje, misleč, da me ne bo nihče razumel. Tedaj je namreč vsa ideološka razprava potekala med dvema vejama istega levičarskega nazora – med ortodoksnimi marksisti-lenini-sti in postsovjetskimi liberalci zahodnjaki, ki so izviral iz istega revolucijskega protiruskega tabora. Pri Kožinovu pa je bil navzoč popolnoma drugačen pogled na zgodovino sovjetskega obdobja.

Članek sem celo pokazala Alekseju Porohovskemu, ruske-mu emigrantu, ki je prav tako delal pri OZN-u in se je do nas obnašal izredno sumnjičavo, čeprav je bil istočasno zelo vljuden. Imela sem občutek, da je mislil, da vsi še vedno hodimo v četah in se bojimo kot v prvih letih revolucio-narnega terorja. Rekel je: »Presenečen sem, da je pri vas v Sovjetski zvezi izšel tak članek. Saj ni levičarski, temveč je usmerjen bolj desničarsko.« Pravilno je razumel termin

»desničarski« – je antipod revolucionarnemu, tako marksističnemu kot liberalnemu. Šele posebnost postsovjetske politične semantike je za »desničarje« označila prepričane bojevite levičarske liberalce, ateiste in racionaliste – »svetovne državljane« A. Saharova, E. Bonner, S. Kovaljova – ter predstavnike levičarske boljševistične estetike »proletkulta« – E. Jevtušenka, Čubajsa in Nemcova, A. Voznesenskega in V. Aksenova – z njihovo estetiko sovjetskega »undergrounda«. Celo groteskne osebnosti, kot npr. Novodvorska, ki vzbuja podobo Petruše Verhovskega z mrtvo mišjo v žepu namesto ikone, se izjavljajo za »desničarske«, čeprav se prištevajo k filozofski in ideološki levici ter levičarski subkulturi.

Zdi se mi, da Kožinov (kar je zelo blizu meni sami) ni ocenjeval razvoja ZSSR glede na ustreznost »revolucijskim idealom« (kot je mislil junak Ribakova Saša Pankratov), temveč po merilih obnove elementov tradicionalne državnosti in splošnega pojma »nacionalni interesi«. Tedanji idejni maliki postperestrojke, rušilci sovjetske države, ZSSR niso sovražili zaradi dogmatične pripadnosti marksizmu-leninizmu, temveč zaradi sovjetske velike države.

Iskreno priznam, da je bil prav Kožinov tisti človek, zahvaljujoč kateremu sem sama postala pogumnejša in trdnejša. Začele so se pojavljati misli, mučila so me vprašanja o tem, kaj se dogaja. Vendar pa v svoji okolici nisem videla nobenega sogovornika za takšne teme, razen svojega že pokojnega očeta. Pogovori z njim pred njegovo smrtjo leta 1989 so mi glede mnogih stvari odprli oči. Prav dela Kožinova so me presenetila s svojimi nazori, ki so mi bili blizu, in svojim pogledom na revolucijo in boljševike. Kožinov je v svojem članku razkrinkal bistvo glavnega junaka knjige Otroci Arbata Saše Pankratova, katerega je avtor predstavil kot plemenitega borca proti Stalinovemu kultu osebnosti,

v resnici pa je pripadal razbrzdanim marksistom revolucionarjem. Osnovna težnja Pankratova (skupaj z njim pa tudi Anatolija Ribakova) je težnja k oblasti: »Neprave ljudi streljajo.« (Mimogrede naj omenim, da Stalinu v svojih spominih isto oporeka Trocki, ko primerja stalinsko obdobje s termidorsko reakcijo, sebe pa z jakobinci.)

Osebnost sem Vadima Valerianoviča spoznala leta 1991. Takrat je v Moskvo pripotoval Arkadij Nikolajevič Neboljsin, eden od članov ameriških ruskih emigrantov, ki so emigrirali v prvem valu. Prosil me je, naj ga predstavim vodilnim družbenim delavcem nekomunistične usmeritve. Prek poslanca Mihaila Georgijeviča Astafjeva in Kadetske partije, kateri sem se ravno tedaj pridružila, sem povabila dvanajst ljudi. Osebnost sem poznala le nekatere. Srečanje je potekalo pri meni doma. Tam so bili Vladimir Osipov, V. Kožinov, I. R. Šafarevič, Ksenija Mjalo, S. Kunjajev, A. Meljnikova, Mihail Astafjev in V. Selivanov.

Od tedaj naprej sva se z Vadimom Kožinovom večkrat srečala na srečanjih, ki jih je organiziral *Naš sovremennik* (v tistih letih so v reviji začeli aktivno izdajati moje članke, na kar sem bila zelo ponosna), in na nekaterih drugih večerih. Spominjam se, da je včasih prihajal tudi v politični klub Kadetske partije, ki jo je ustanovil Mihail Astafjev, ko je bil poslanec v vrhovnem sovjetu ZSSR. Na Prospektu Mira v stavbi rajonskega sovjeta smo prirejali prava velika predavanja, kamor je ob sredah prihajalo celo do dvesto ljudi. Poleg poslancev, ki so se nato pridružili Fronti nacionalne rešitve, so tam včasih nastopali tudi misleci – Kožinov, Kunjajev, Šafarevič idr. Ta srečanja so trajala vse do tragičnih dogodkov oktobra 1993. Pogosto smo se srečevali tudi v uredništvu revije *Naš sovremennik*, kamor sem zahajala. Tam smo dolgo sedeli, komentirali in si izmenjevali vtise.

Nastopi Kožinova so me vedno znova presenečali. Tako pred občinstvom kot tudi v televizijskih razpravah je govoril zelo izrazito, živopisno, vendar brez protestno kričave note, ki je bila v tistem burnem obdobju tako razširjena in po svoje, seveda, neizogibna. Bil je človek z mnogo vrlinami. Nihče mu ni mogel vsiliti zanj nesprijemljivega sloga razprave, nikoli ni klonil pred provokacijami. Kožinov je bil vedno umirjen in si je le včasih, ko je opazoval nasprotnikov nemočni bes, dovolil ironičen nasmešek modrega človeka. Njegova zadržanost se je popolnoma ujemala z izvirnostjo, pogumom in brezkompromisnostjo prepričanj.

Kožinov je imel neverjetno logiko. Nastopal in tudi pisal je razumljivo, iznajdljivo, vendar istočasno brez vulgarizmov, brez kričavega razkrinkavanja, neusmiljeno je izpodbijal argumente nasprotnikov, vendar jih pri tem ni žalil, niti ni uporabljal neprimernih besed. Brez takšne umirjene, poglobljene in argumentirane razprave na visoki ravni, kakršno je vodil Kožinov, si nobeno resno ideološko gibanje ne bi moglo utreti poti z ulic v spoštovane dvorane, v dumo in uradniške kroge, kar pa pomeni, da si ne bi niti izborilo prostora v družbeni zavesti, s katero danes tako obračunavajo. Družba se ne more stalno nahajati v stanju bitke, enako kot ne more biti človek evforičen in navdušen štiriindvajset ur na dan. Po blokadnem obdobju je logično sledilo potrpežljivo in natančno delo, ki brez temelja, ki ga je gradil Vadim Kožinov, ne bi bilo mogoče.

Ne smemo pozabiti niti, da je v devetdesetih letih preteklega stoletja v Moskvi v družbeni razpravi vladala zapletena situacija. Vladalo je močno razmejevanje; npr. bralci časopisa *Zavtra* v roke niso vzeli časopisa *Izvestija* in vsak se je vse bolj zapiral v svoj krog, ki je po svoje postajal divji, potekala je neizogibna marginalizacija vseh na področju zavesti, brez

izjeme. Šlo je za splošno nesrečo. Istočasno ko je skupna razprava omogočila, da smo nase pogledali z drugimi očmi in uvideli svoje hibe ter se zamislili nad argumenti, namesto da bi se odzivali čustveno, je omogočila tudi intelektualni razvoj.

Da, Kožinov je veliko naredil za to, da bi umirjeni nedogmatični odnosi do vzletov in padcev, grehov, zablod in dosežkov ruskega dvajsetega stoletja preželi tudi inteligenco. Naš izobraženi sloj, predvsem humanistični, je bil veliko bolj prepojen z marksizmom, kot je bilo to v primeru preprostega ljudstva, ki je ohranjalo Šukšinov odnos do resničnosti. V tistih časih je bil univerzitetni profesor v prestolnici ali marksist leninist ali pa liberalec zahodnjak. Pristašev ruske nacionalno-državne usmerjenosti, ki bi se lahko panoramsko ozrli na vsa stoletja naše zgodovine, je bilo malo. Zato je v tem pogledu osebnost Vadima Kožinova izredno pomembna.

Pri njem mi je bila vseč tudi tankočutnost glede tem, katerih se sam zaradi nam neznanih razlogov ni dotikal, npr. vloge pravoslavja v ruski zgodovini in ruski zavesti. Za razliko od Sergeja Kara - Murze, katerega zelo spoštujem in ki je sovjetsko civilizacijo označil za skorajda vrhunec ruske nacionalne ideje in pravoslavja ter popolnoma protikrščanskega bistva marksizma-leninizma skoraj ni opazal, Kožinov, čeprav ni dajal vtisa cerkvenega človeka, ni nikoli podajal ideoloških posplošitev, ki bi ga lahko kompromitirale kot misleca, ki je prezrl cele plasti filozofske mape sveta v zgodovinski zavesti.

Bleščeči poznavalec književnosti in teoretik je postal tudi pravi kulturolog. V svojih delih, v katerih razmišlja o svetovni zgodovini in primerja kulturno svojevrstnost Zahoda in Rusije, predstavlja odlično primerjalno analizo kulturno-zgodovinske zavesti.

V mnogem se je pri nas ob koncu perestrojke prav zahvaljujoč Kožinovu začela oblikovati tretja družbena sila, ki je presegala meje porevolucionarnega pogleda na svet ter spora med oktobrom in februarjem 1917. V osebi Vadima Kožinova sta se rusko domoljubno čustvo in gibanje utelesila v najvišji intelektualni obliki, ki pa ni bila tuja ljudskemu protestu, temveč se je za prihodnji nastanek in širjenje le-teh izražala civilizirano in prepričljivo. Priznati moramo, da je bilo v devetdesetih letih preteklega stoletja v domoljubnem taboru – seveda neizogibno in zakonito – veliko marginalnega, ki v družbi in politiki ni moglo nikoli zavzeti dostojnega in spoštovanega položaja.

Natalija Aleksejevna Naročnicka

Pogovor z N. A. Naročnicko je zapisal Ilja Kolodjažni (13. 7. 2010).

ODKRITJE VELIKE VOJNE

*Rusi so se tu bojevali kot zveri,
kot angeli!*

F. Glinka, 1839

Knjiga, ki jo imate v rokah, predstavlja izviren pogled priznanega ruskega misleca, historiozofa in poznavalca književnosti Vadima Valerianoviča Kožinova (1930–2001) na tisto vojno, katere šestdeseto obletnico bomo praznovali čez pol leta, torej na drugo svetovno vojno in duhovne osnove celega tisočletja ruskih vojn.

Danes poteka v svetu spopad, ki je pravcata nova vojna za zmago v drugi svetovni vojni, za katero se nam zdi, da je že daleč in je že zdavnaj ostala v preteklosti.

Današnja vojna poteka predvsem za smisel in pomen tiste vojne.

Prav zato se v zavest svetovnega prebivalstva vgrajuje mnogo najrazličnejših razlag njenih rezultatov. Osnovne sile so pri tem usmerjene v to, da bi v tej vojni odvzeli zasluge rusko-sovjetske zmage. Za vsem tem očitno stoji geopolitično naročilo, saj diskreditacija naše zmage vodi v diskreditacijo jaltske svetovne ureditve in umika še zadnje ovire na poti k vzpostavitvi nove svetovne ureditve brez Rusije.

Na žalost prebivalstvo ZSSR konec osemdesetih let ni bilo pripravljeno na napad na vojno, ki je za nas sveta. Veliko škodo je pri tem naredila tudi sovjetska zgodovinska veda. Ali so imeli njeni najmočnejši predstavniki ideologiziran pogled ali pa so zase menili, da jih aktivna udeležba v publicistiki ni vredna. In kar je najbolj pomembno – v sovjetski zgodovinski vedi v času perestrojke ni prišlo do nobenega

pomembnejšega odkritja. Tako smo izgubili, saj smo, kot se je izkazalo takrat, že skorajda pozabili na našo vojno in je pravzaprav še vedno ne poznamo dobro.

Prav zato so dela V. V. Kožinova imela neprecenljivo vrednost in jo imajo še vedno.

Kljub temu da V. V. Kožinov po poklicu ni bil zgodovinar, je dosegel najvišjo strokovno raven zgodovinskega mišljenja in vede, in še več – v vojni, za katero bi se nam zdelo, da o njej vemo že vse, je odkril mnogo novih stvari.

O kakšnih odkritjih govorimo?

Prvič – dokazal je, da na drugo svetovno vojno ne moremo gledati ločeno od Velike Domovinske vojne. Ne le zato, ker je bil vložek ZSSR/Rusije odločilnega pomena za zmago v drugi svetovni vojni in lastni domovinski vojni, ampak tudi zato, ker je ZSSR v svetovno vojno polnovredno vstopila že dolgo pred 22. junijem 1941 in na koncu postala tudi njena glavna zmagovalka.

Vadim Valerianovič je zgodovino Rusije – konec tridesetih in prvo polovico štiridesetih – preučeval v najširšem svetovnem kontekstu in dejansko uvaja nov pojem in naziv naše svetovne vojne – Velika vojna.

Drugič – V. V. Kožinov je pokazal, da je bila druga svetovna vojna v svojem temelju vojna med celinsko Evropo z Nemčijo na čelu in ZSSR/Rusijo. Evropa ni le »delala« za Nemčijo, temveč je v vojni nastopila kot enoten nov evropski imperij, ki s pomočjo agresije nemškega nacizma izvaja enoten geopolitičen pritisk na Vzhod.

Tretjič – iz del V. V. Kožinova lahko nedvomno sklepamo, da so vse ideološke razlage Velike vojne površinske, da ta vojna ni bila vojna »komunizma« proti »fašizmu«, niti ne vojna »boljševizma« proti »nacizmu«, torej ne vojna med dvema po svojem bistvu enakima totalitarnima državama,

ampak sveta vojna »sveta«, kot ga naziva Rusija, »za rešitev unikatne ruske civilizacije in s tem tudi najvišjih vrednot svetovne zgodovine«. Prav zato Velika vojna – kot nam pokaže Kožinov – za Ruse ni bila predmet ideologije in politologije, temveč vprašanje življenja in smrti.

Četrtrič – V. V. Kožinov nam pokaže, da je Jaltski sporazum, ki je bil podpisan po zmagi Rusije v drugi svetovni vojni, kljub željam »zaveznikov« v podobi Velike Britanije in ZDA, postal mogoč le po zaslugi zmagovite moči ZSSR/Rusije.

Petič – V. V. Kožinov razkriva neresničnost trditev, da sta uspešen napad nemške vojske v prvih dveh letih po 22. juniju 1941 določali »naglost« in »nepričakovanost« napada na našo domovino ali »zla volja« in »nesposobnost« tedanjega političnega in vojaškega vodstva ZSSR. V letih 1941–1942 je bil sovražnik dejansko močnejši. Njegova moč je po eni strani izvirala iz močne politične volje Nemčije in Evrope, po drugi pa iz kolebanj Stalina, vodstva ZSSR in v bistvu vsega prebivalstva države med dvema linijama, ki se izključujeta: revolucionarno – partijsko, razredno in državno ter geopolitično.

Šestič – V. V. Kožinov opaža, da tisti, ki so bili dejansko zaslužni za vojaško zmago Rusije v Veliki vojni, niso bili neznani heroji iz državljanske vojne, pač pa poklicni ruski vojaki: za teorijo uspešni poveljniki, ki so se borili že v prvi svetovni vojni, za prakso pa častniki, ki so se bojevali v prvi svetovni vojni, ko so kot navadni vojaki tudi začeli svojo vojaško pot.

Sedmič – V. V. Kožinov obnavlja velik smisel bitke pri Rževu, ki jo pogosto razlagajo kot nesmiseln spopad med nemško in sovjetsko vojsko. S podrobno analizo dejanskih okoliščin težkih spopadov, ki so leta 1942 in na začetku leta 1943 potekali pri Rževu, nam razkriva njihov smisel, pa tudi

resničen potek vse Velike vojne: Nemci so se tu bojevali pod geslom »Ržev so vrata v Berlin« in ko so končno sprejeli odločitev, da se umaknejo, je to pomenilo brezupnost upora in neizogibnost lastnega poraza, kar pa je pomenilo le eno: predali so se in nam odprli pot do Berlina.

Vadim Valerianovič Kožinov nam je prepričljivo pokazal, da je bila vojaška zmaga ZSSR nad (po besedah G. K. Žukova) najboljšo vojsko v vsej zgodovini določena vnaprej, saj se je na strani ZSSR bojeval »svet, ki se imenuje Rusija«, ki ni želel biti pod oblastjo tujega mu evropsko-nemškega sveta.

V osnovi tega sveta »Rusije« leži krščansko načelo unikatnosti in nezamenljivosti osebnosti vsakega človeka, vsakega naroda, vsake civilizacije. Realizacija tega načela omogoča rusko-sovjetskemu svetu, da zmaguje, ne da bi poniževal kogar koli na svetu, celo najhujšega sovražnika ne.

Ta svet lahko upravičeno štejemo za ruskega, saj je po mnenju V. V. Kožinova vojna dokazala, da Rusi niso etnični pojem, marveč svetovnopolitični in celinski; evrazijski, ki združuje Ruse, Kazahstane, Jude, Ukrajince, Beloruse – torej vse evrazijske narode Rusije.

Središče tega sveta je postala Moskva in zato je bilo za Ruse v širšem smislu, torej za Ruse kot nadetnični pojem, nepredstavljivo, da bi se Moskva predala sovražniku, saj je »padec Moskve konec sveta in ne vojno dejstvo«, kot V. V. Kožinov citira Eleno Rževsko.

Pod Moskvo so Rusi po besedah Kožinova pridobili največjo moč, ko se je vsak začel boriti in sprejemati odločitve »ne glede na svoj strah in tveganja; kot je Bog na dušo položil« (E. Rževska). Prav ta ogromna moč je vojno spremenila v vojno za preprečitev konca sveta, torej v versko sveto vojno, kar je Rusom v končnem rezultatu tudi omogočilo, da so bili v drugi svetovni vojni resnični in glavni zmagovalci.

Bitka za Moskvo

Ravno tedaj so po vsej državi postale znane besede vojaka-panfilovca Vasilija Georgijeviča Kločkova: »Velika je Rusija, a umakniti se nimamo kam: za nami je Moskva!«

Heroji-panfilovci so v štiriurnem boju uničili 18 sovražnikovih tankov, vendar so pri tem skorajda vsi padli, med drugim tudi vojaški politični inštruktor Vasilij Kločkov.

Temelj zmage je bila naša premoč nad sovražnikom, ki ni bila značilna za vojake, temveč je šlo za »premoč samega sveta, v katerega je vdrl sovražnik«.

Danes ni ničesar pomembnejšega od resničnega vedenja o naši zmagi v Veliki vojni. Le če bomo spoznali dejanski pomen te vojne, bomo lahko obnovili Rusijo kot svetovno državo.

Pred vami je knjiga odkritij. Srečno pot.

Jurij Krupnov

PRAVI SMISEL IN POMEN

SVETOVNE VOJNE 1939–1945

Časovna opredelitev v naslovu tega poglavja lahko nekoliko zmede, saj je v zavesti večine ljudi vojna potekala v letih 1941–1945. Popolnoma je razumljivo, da je domovinska vojna zasenčila predhodno obdobje. Kljub temu pa se je vojna za ZSSR začela na tedanjem ozemlju Poljske že leta 1939 in v še večjem obsegu na Finskem. Aleksander Tvardovski je v leta 1943 napisani pesmi finsko vojno imenoval za »neopazno«, vendar je ta kljub temu potekala. Zato vojne v letih 1941–1945 ne moremo razumeti v celoti, ne da bi vedeli, kaj se je dogajalo od leta 1939 naprej, torej v vojni, ki jo imenujemo druga svetovna vojna.

Naš namen ni zmanjšati pomen mnogih knjig in člankov o tej vojni, vendar moramo reči, da so večinske predstave o njej površne, kar pomeni, da niso popolnoma resnične. Predvsem tu moti *ideologiziranost* del o Veliki vojni, pri čemer niti ni pomembno, katera od ideologij stoji pred nami – komunistična ali antikomunistična, ki prevladuje v delih o vojni, ki se tiskajo zadnja leta. Razlaga tako velikega dogodka v luči katere koli ideološke tendence zavedno onemogoča razumevanje njegovega dejanskega smisla v polnem pomenu.

Upam, da trditev, da ta vojna predstavlja enega od najpomembnejših zgodovinskih dogodkov, ki je zelo spremenil samo stanje sveta, ni sporna. Tako npr. ne moremo dvomiti o tem, da je ta vojna pripeljala do pretresa in nato tudi hitrega odmiranja *kolonialnega sistema*, ki je obstajal že štiri stoletja in ki je v marsičem določal življenje Azije, Afrike in Latinske Amerike, četudi ni bila odpravljena odvisnost teh celin od držav Zahodne Evrope in ZDA.

Upravičeno lahko trdimo, da se je v tej vojni odločalo prav o usodah *celin* in ne o usodah posameznih držav in narodov. Pri tem pa ne gre le za okvir posameznega zgodovinskega obdobja, temveč za večstoletno, celo tisočletno obdobje. Vojno, o kateri govorimo, lahko utemeljeno označimo za dogodek z globokim in izredno velikim *geopolitičnim pomenom*.

Pojem o geopolitiki je pri nas šele pred kratkim prejel državljanske pravice. V zadnji izdaji dela Velika sovjetska enciklopedija je bilo brez pridržkov objavljeno: »geopolitika – buržoazna reakcionarna koncepcija« itd.¹

Sam termin »geopolitika«, ki združuje starogrški besedi »zemlja« in »vodenje države«, razlagajo zelo različno. Menim, da ga lahko uporabljamo v dokaj preprostem in jasnem pomenu. Gre za enotnost določenega *prostora*, določenega »teritorija« in *države* oz. medsebojno povezane celote držav, ki obstajajo na tem prostoru. Predmet geopolitičnega mišljenja so bolj ali manj organsko enotna "ozemlja države", ki zakonito težijo predvsem k ohranitvi svojih meja.

Največji geopolitični pojav je celina država ali, če se izrazimo pravilneje, celina imperij. Z bolj odmaknjena gledišča Evropo predstavlja skupek posameznih držav, vendar pa so v zgodovini pogosto nastajali *imperiji*, ki so tudi, ko jih ni bilo, obstajali skrivoma in tako ali drugače združevali celino. O tem je še pred petdesetimi leti pronicljivo pisal veliki pesnik in mislec Fjodor Tjutčev.

Naj mimogrede omenimo, da geopolitično mišljenje navadno štejejo za čisto »zahodnjaški« izum. Sam termin »geopolitika« je leta 1916 predlagal švedski sociolog Rudolf Kjellen (1864–1922), vendar lahko primere pravega geopolitičnega mišljenja najdemo v delih Tjutčeva in drugih

1 *Velikaja sovjetskaja enciklopedija*, t. 6, s. 316; 1917.

pomembnejših ruskih mislecev 19. stoletja – Petra Čaadajeva (1794–1856), Nikolaja Danilevskega (1822–1885) in Konstantina Leontjeva (1831–1891). Na žalost so vodilni ideologi rusko misel v njenih najglobljih in največjih utelešenjih dejansko zavrnilo že dolgo pred revolucijo in še bolj po njej. Razumevanje medsebojnega odnosa Evrope in Rusije, ki se je izrazilo v delih navedenih ruskih mislecev, nam lahko pri razumevanju resničnega bistva druge svetovne vojne da veliko več kot teoretične trditve sodobnikov tistega časa.

Ni izključena niti tale bojazen: Ko težim h geopolitičnemu mišljenju o vojni, ali s tem ne bom omajal milijonom Rusov tako dragega pojma »Velika Domovinska vojna«? Ali se bo v »globalnih« perspektivah smisel požrtvovalne zaščite domovine razblinil? Na ta zelo verjetna vprašanja bo odgovorilo celotno poglavje.

Ker je bila ta vojna izredno velik svetovni dogodek, ZSSR/Rusija pa je v njej igrala bistveno in v marsičem glavno vlogo (s tem je celo preseгла svojo vlogo v vojni 1812–1814), moramo domačo zgodovino tega obdobja obravnavati v najširšem svetovnem kontekstu, saj brez tega ne moremo razumeti njenega resničnega smisla. To pomeni, da na značilnosti tedanjega položaja v vrsti držav ne smemo gledati kot na nekaj odvečnega, saj v tem primeru ne gre za odmik od lastne domače zgodovine, temveč za težnjo, da jo popolnoma osmislimo.

Poleg tega je potek vojne na neposredno domačih področjih od 22. junija 1941 mnogim dovolj znan, vendar je tisti njen svetovni kontekst, o katerem bomo govorili, veliko bolj nejasen.

Položaj ene ali druge države v svetu (v danem primeru Rusije) in njeni medsebojni odnosi s svetom se najostreje in najgloblje pojavljajo in odkrivajo prav v primeru te

veličastne vojne, zato lahko z osmisлитvijo teme »Rusija in svet v času druge svetovne vojne« popolneje ter resničneje razumemo ta položaj in splošna medsebojna razmerja – torej preteklost, sedanjost in prihodnost. Današnji čas je prihodnost, ki je že znatno oddaljena od vojne, vendar nam le resnično razumevanje tistega, kar se je dogajalo pred pol stoletja, omogoča, da pravilneje razumemo mnoge *današnje* pojave in dogodke. Pravilneje, kot pa – če se izrazimo drugače – z neposrednim pogledom. Da bi dosegli to razumevanje, moramo seveda pravilno razumeti tudi Veliko vojno.

Prevladujoče dojemanje obdobja 1941–1945 kot boja med ZSSR in Nemčijo oz. še bolj kot spopada med boljševizmom in nacizmom je po svojem bistvu ozko in površno. Nesmiselnost te razlage je npr. prepričljivo dokazana v nedavni raziskavi O. J. Plenkova Miti nacije proti mitom demokracije: nemška politična tradicija in nacizem (SPb., 1997). Poleg vseh svojih »posebnosti« je nacistična Nemčija naravnost in neposredno nadaljevala tisto močno težnjo k *nadvladi* v Evropi in v znatni meri tudi v svetu, ki je stoletja določala pot nemškega naroda. Glavna tema knjige O. J. Plenkova sta »teorija« in »praksa« Nemčije v obdobju od leta 1871 naprej, ko je ponovno prišlo do *združitve* te države, ki je bila dolgo časa konglomerat različnih državnih oblik (posledično se je torej leto 1941 pripravljalo sedemdeset let). Celo izredno »liberalni« nemški sociolog Max Weber je v času prve svetovne vojne pisal: »... mi, 70 milijonov Nemcev ... moramo biti imperij. Dolžni smo tako delati, četudi se boji-mo poraza.«²

Korenine te nemške težnje k imperijski nadvladi segajo daleč v zgodovinske globine. Poziv nacistov k srednjeveški

2 Citirano po: Plenkov O. J. *Mify nacii protiv mifov demokratii. Nemeckaja političeskaja tradicija i nacizm.* – SPb., 1997. S. 141.

Bitka za Sevastopol, Jevgenij Haldej

Nemčiji pogosto razlagajo kot popolnoma ideološko dejanje, kot konstrukcijo *mita*, ki bi mobiliziral nemški narod. Z geopolitičnega stališča pa gre tu za mnogo pomembnejši pojav, kot bi se nam zdelo sprva. Prav germanska plemena so ustvarila imperij Karla Velikega (800–814), ki je združil glavni evropski prostor in na temelju katerega je pozneje v 10.–11. stoletju nastalo Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti (zadnji dve besedi sta bili sicer dodani pozneje v 15. stoletju). Prav »cesarstvo nemške narodnosti« v neposrednem pomenu je pred tisoč leti *ustvarilo* to, kar danes imenujemo »Evropa«, »Zahod«, začelo pa je tudi »Drang nach Osten« – geopolitični »napad na Vzhod«. Od tod tudi naziv Barbarossa, kot so 21. julija 1940 imenovali načrt napada na ZSSR/Rusijo. To je bil vzdevek cesarja Friderika I. Barbarosse (1155–1190), kar pomeni, da ne gre za naključje.

Najpomembneje je, da je »cesarstvo nemške narodnosti« Evropo združilo v določeno celoto in jo v določeni meri nekaj stoletij tudi vodilo. Lahko bi ugovarjali, da gre za davno preteklost, s katero lahko Nemčijo 20. stoletja povežemo le teoretično. Konec koncev je Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti konec srednjega veka izgubilo svoj vrhovni pomen in Evropa je bila celota posameznih več ali manj zaprtih dežel.

Kot smo že rekli, je zgodovinski tok Evrope vsake toliko časa porajal *nov* imperij, ki je nekako združil celino. Potem ko je »nemški narod« izgubil vodilno vlogo (dovolil si bom izreči svoje mnenje, da so to razlagali s prenapenjanjem »nacionalnih« moči), je nadvlada postopoma prešla na Španijo. Tako je leta 1519 španski kralj Karel I. postal cesar Svetega rimskega cesarstva Karel V. in v določeni meri ponovno združil Evropo, vendar ne kot predstavnik »nemškega naroda« (čeprav je bil potomec dinastije Habsburžanov). V »španskem« obdobju je evropski imperij doživel močno kolonialno ekspanzijo na druge celine, konec 16. stoletja pa je nadvlada v »kolonizaciji« sveta prešla na Veliko Britanijo, ki je svojo vlogo ohranila vse do 20. stoletja, kar pa je v mnogih pogledih tudi opredelilo razporeditev moči v drugi svetovni vojni.

Na prehodu iz 18. v 19. stoletje se je Evropa, razen Velike Britanije, spremenila v Napoleonov imperij, ki je bil prav tako usmerjen na druge celine. Nato se je začelo tekmovanje ponovno združene Nemčije s Francijo, v katerem je Nemčija leta 1871 zmagala. Naj mimogrede omenimo, da je za ustvaritev imperija značilna močna uporaba vojaške moči (obdobje 1871–1918, ko je Nemčija v svetovni vojni doživela poraz, predstavlja drugi rajh, drugi imperij, z letom 1933 pa se je začelo kratko obdobje tretjega rajha ...).

Konec 19. stoletja je pozornim opazovalcem postalo jasno, da Nemčija močno teži (in ima za to tudi resne razloge) k nadvladi v Evropi. To je bil tudi prvotni vzrok za prvo in drugo svetovno vojno, pri čemer je Nemčija že na začetku druge svetovne vojne zmogla svojo težnjo dejansko in neverjetno hitro (četudi za kratko obdobje) uresničiti. Z vojaškimi napadi, ki so se začeli septembra 1939, je do julija 1940 pod sabo dejansko »združila« vso celinsko Evropo, čeprav sta bili »obrobni« jugovzhodni državi – Jugoslavija in Grčija – priključeni nekoliko pozneje, leta 1941.

Ko je nemška vojska vdrla v neko evropsko državo, je bliskovito zatrla neodločni in šibki odpor. Tako se je vdor v Poljsko začel 1. septembra 1939, že 17. septembra pa je poljska vlada zapustila državo. V Franciji je vse potekalo še bolj presenetljivo: nemška vojska je v državo vdrla 5. junija 1940, 14. junija pa je že zavzela Pariz, medtem ko se je v prvi svetovni vojni to močno trudila doseči cela štiri leta.

Začetek nemškega osvajanja Evrope so v Franciji poimenovali »nenavadna vojna« (*droit de la guerre*), v Nemčiji »sedeča vojna« (*Sietzkrieg*), v ZDA pa »navidezna« vojna (*Phoney War*). V ožjem pomenu besede se je *prava* vojna začela šele 22. junija 1941 ... Kratki spopadi oboroženih sil evropskih držav z nemško vojsko so bili bolj ko ne formalnost, torej bolj neko upoštevanje »običaja« (v svojo državo tuje vojske ne moremo spustiti kar tako!), kot pa resnična vojna s sovražnikom.

O »odporniškem gibanju«, ki je sledilo vdorom in ki naj bi nemški vojski zadalo velik udarec, predvsem pa naj bi pričalo o tem, da je Evropa ostro zavračala svojo združitev z Nemčijo na čelu, je napisanega veliko.

O obsegu odpora – z izjemo tedanjih dogajanj v Jugoslaviji, Albaniji in Grčiji – zaradi ideoloških ciljev najpogosteje

pretiravajo. Nedvomno je režim, ki ga je Nemčija vzpostavila v zavzetih državah, povzročil odločen protest nekaterih družbenih gibanj. Odpor je sicer potekal tudi *znotraj* same Nemčije in to v različnih družbenih slojih – od potomcev nemške aristokracije do delavcev komunistov –, vendar pa je popolnoma jasno, da ta odpor ni pomenil odpora *države in naroda* v celoti. Isto lahko popolnoma umestno trdimo za Francijo. Pa podajmo ilustrativno primerjavo: v skladu z znano natančno raziskavo B. C. Urlanisa o izgubah v vojni je iz vrst odporniškega gibanja v petih letih umrlo 20 tisoč (od celotnega štiridesetmilijonskega prebivalstva) Francozov, istočasno pa je v istem obdobju izgubilo življenje 40 do 50 tisoč (se pravi 2- do 2,5-krat več) Francozov, ki so se borili na strani Nemčije.³

I. Erenburg je v svojčas zelo priljubljenem romanu Vihar (1947), ki je prejel Stalinovo nagrado prve stopnje, francosko odporniško gibanje – neznatne diverzije in umore posameznih nemških vojakov – predstavil kot nekaj primerljivega z bitko pri Stalingradu ali Kursku. Podobna, v resnici smešna hiperbolizacija je bila v zavest vgrajena kot koristen ideološki mit: *naš smrtni boj z Nemčijo je podpirala vsa Evropa*.

Dejansko pa je, kot smo že rekli, pravi odpor proti nemški nadvladi potekal le v Jugoslaviji, Albaniji in Grčiji, kar lahko predvidoma pojasnimo s patriarhalnostjo, ki se je ohranila na tem »obrobju« evropskih držav; ureditev, ki jo je vzpostavljala Nemčija, jim je bila tuja. Tuja jim ni bila le nemška ureditev, temveč splošnoevropska, saj ti narodi po svojem načinu življenja in zavesti v mnogih pogledih sploh niso pripadali evropski civilizaciji sredine 20. stoletja.

3 Urlanis B. C. *Vojny i narodonaselenie Evropy. Ljudskie poteri vooružennyh sil v voynah XVII – XX vv. (istoriko-statističeskoe issledovanie)*. – M., 1960. S. 234.